

ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ПЕРЕДУМОВ УСПІШНОГО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті представлено міждисциплінарне дослідження шляхів та засобів розвитку інформаційно-комунікаційних навичок та вмін у процесі підготовки вчителя іноземної мови. Під час аналізу фахових джерел уточнюється сутність понять «компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність» та «інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)»; аналізується їх структура, особливості, специфічні функції компетентності; на цій основі уточнюються загальні та специфічні навички, що притаманні саме ІКТ-компетентності. Розкрито сутність однієї з основних складових частин підготовки кваліфікованого вчителя іноземної мови. Інформаційно-комунікативна компетентність учителя іноземної мови – це система знань, умінь та особистих якостей майбутніх учителів. Встановлено основні шляхи формування інформаційно-комунікативної компетентності студентів мовних спеціальностей (майбутніх учителів іноземних мов): активне формування ІКТ-компетентності здійснюється в рамках дистанційного, змішаного, електронного, мобільного навчання, сучасного викладання з ІКТ-інструментами, навчання за допомогою інтерактивних методів та ін. Нам вдалося довести, що формування ІКТ-компетентності студентів відбувається в процесі активного використання змішаного навчання, яке синтезується такими компонентами, як: дистанційне навчання теоретичного матеріалу (перший етап навчання), розробка практичних аспектів у формі аудиторних занять (другий етап навчання) та змішана форма презентації результатів навчання (третій етап). Для цього методу навчання використовуються елементи електронного навчання (e-learning), мобільного навчання (m-learning), перевернутого навчання (flipped learning) та ін. Завдяки змішаному навчанню освітні можливості студентів розширюються; відбувається взаємодія між викладачами та студентами. Результатом цього виду навчання є формування особистості майбутнього фахівця з необхідним набором ключових компетентностей, здатних вирішувати поточні професійні проблеми.

Ключові слова: вища школа, майбутній учитель, професійна ІКТ-компетентність, інформаційне суспільство, професійна підготовка.

Однією з визначальних умов реалізації стратегічних завдань модернізації освіти на практиці є підготовка майбутніх учителів іноземної мови (далі – ІМ). У зв'язку з розширенням інформаційного простору в системі безперервної освіти все більшого значення набуває компетентнісний підхід у професійному розвитку майбутніх учителів будь-яких спеціальностей, серед іншого і щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ).

Інформаційно-комунікаційні технології є основою сучасного суспільного розвитку, а засоби ІКТ сприяють удосконаленню особистісних якостей людини, варіативності та індивідуалізації освіти. Сучасні ІКТ забезпечують активне, творче оволодіння студентами досліджуванім предметом, дозволяють викласти матеріал на новому, якісно вищому рівні. Їх застосування відкриває принципово нові можливості в організації навчального процесу. Проблема інформатизації суспільства й освіти знайшла своє розв'язання у вітчизняній та зарубіжній педагогічній літературі. Зокрема, використання засобів ІКТ у навчально-виховному процесі розглядали В. Беспалько, В. Биков, Р. Гуревич, О. Кареліна, В. Краснопольський, Л. Макаренко, О. Романишина, Д. Соєр, Р. Шенк та інші. А проблему втілення ІКТ у процес викладання та вивчення іноземних мов досліджували В. Краснопольський, Л. Морська, Є. Полат, І. Роберт, П. Сердюков, Д. Таушан та ін. При цьому слід зауважити, що питання проведення заняття з іноземної мови з використанням ІКТ лишається не досить розробленим у науковій літературі.

Мета статті – з'ясувати особливості активного залучення інформаційно-комунікаційних технологій у процес неперервної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови на базі вищого навчального закладу.

Процес становлення інформаційно-комунікативної компетенції майбутніх учителів ІМ – це розвиток мотивації, потреби й інтересу до отримання знань, умінь і навичок у галузі технічних, програмних засобів та інформації. Компетентний учитель володіє знаннями, які є інформативною основою комунікації та пошукової пізнавальної діяльності, володіє уміннями й навичками ефективної комунікації та пошукової діяльності у сфері програмного забезпечення й технічних ресурсів, має потребу у використанні ІКТ у професійній діяльності. Готовність учителя до якісного виконання професійної діяльності слід розуміти як інтеграційну якість його особистості, фундаментальну умову успішного виконання будь-якої діяльності. Вважаємо, що готовність – це внутрішній стан (здатність) особистості, цілісність, ознака професійної кваліфікації, а також результат цілеспрямованої підготовки. Готовність учителя, крім необхідних знань, умінь, навичок, адекватних вимог до професійної діяльності, якостей особистості і здібностей, передбачає пізнавальні (розуміння професійних завдань, оцінка їх важливості й т.ін.), мотиваційні (інтерес до професії, прагнення досягти успіху і т.ін.) і вольові (подолання сумнівів, уміння мобілізувати сили і т.ін.) компоненти. Отже, запропоноване співвідношення між категоріями компетентності й готовності дасть змогу творчо застосувати наукові дослідження і практичний досвід щодо володіння ІКТ-компетенцією під час формування готовності освітян до застосування нових інформаційних технологій у процесі викладання мов.

Попередній аналіз наукової літератури з проблеми дозволив диференціювати такі визначальні дидактичні умови формування ІКТ-компетенції фахівця під час навчальної роботи зі студентами з дисциплін філологічного та професійного циклу, як: 1) наявність відповідного програмного забезпечення, яке дозволяє виконувати завдання професійного напрямку; 2) необхідність чіткої інструкції виконання завдання, виокремлення в ній окремих етапів виконання завдання під час первинного засвоєння теоретичного та практичного матеріалу; 3) формулювання завдань, які передбачають застосування студентами відомих способів дій; 4) наявність завдань, виконання яких можливе з використанням різних програмних засобів; 5) забезпечення повноцінного й тривалого заглиблення кожного студента в індивідуальний процес навчання; 6) інформаційна взаємодія між учасниками навчального процесу, серед іншого систематичний контроль та облік викладачами виконаного завдання й надання методичної допомоги через пояснення прийомів, способів виконання дії.

Слід вказати на те, що вимоги до рівня сформованості ІКТ-компетенції вчителів іноземної мови та вчителів інших предметів усе ж є, хоч вони й незначні. І тому головними вимогами до рівня сформованості ІКТ-компетенції майбутнього вчителя ІМ є: уміння вирішувати професійні завдання засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій; вправність у виборі методично доцільних програмних засобів для розв'язання конкретних завдань; знання особливостей структури потоків інформації, що забезпечують професійну діяльність; уміння працювати з професійно важливою інформацією, тобто здійснювати її пошук, відбір, оцінку, систематизацію, аналіз, переробку; здатність застосовувати засоби й методи захисту інформації; уміння використовувати сучасні інформаційні й комунікаційні технології для пізнання об'єктів, процесів і явищ сучасного інформаційно-професійного простору.

Отже, під час підготовки майбутніх учителів іноземних мов украї важливо, аби ці вимоги були доведені до відома студентів, що й покладено на вишівських викладачів, а розбір та аналіз вимог до рівня сформованості ІКТ-компетенції майбутнього вчителя ІМ є обов'язковим елементом відповідних дисциплін з методики та навчального процесу загалом. Цьому сприяє, наприклад, одна з форм навчальної діяльності зі студентами – лабораторно-практичні роботи, організація яких здійснюється на основі самостійної роботи студентів та передбачає три етапи: перший – оволодіння базовими вміннями і навичками роботи з інформаційними технологіями, усвідомлення можливостей застосування інформаційних технологій у професійній діяльності; другий – забезпечує формування готовності до розв'язання професійних завдань за допомогою засобів сучасних інформаційних і комунікаційних технологій; третій – розвиток системного бачення суті виконуваних завдань, сприяння формуванню професійної компетентності фахівця [1, с. 3].

Усе наведене є вкрай важливими елементами, які дають розуміння і сучасне бачення процесу формування ІКТ-компетенції майбутніх учителів іноземної мови (здебільшого студентів 3–4 курсів мовних спеціальностей). Деталізуємо й конкретизуємо ті напрями використання нових інформаційних технологій, які, вважаємо, будуть оптимальними під час вивчення англійської мови: моделювання, наочне представлення мовних, мовленнєвих і соціокультурних процесів та явищ; організація тренувань, які б сприяли використанню навчального матеріалу (формування мовленнєвих умінь та мовних навичок); контроль та оцінювання рівня сформованості умінь і навичок, зберігання, збір та обробка статистичної інформації; забезпечення діалогу, комунікації за допомогою комп'ютерних мереж та інші.

Формуванню наведених вище якостей сучасних учителів з огляду на вироблення в них ІКТ-компетенції сприяє змішане навчання студентів 2–4 курсів. Деталізуємо цю тезу й розглянемо прийоми й види такого типу навчання за кордоном і в Україні. Вищі навчальні заклади європейських країн та США активно впроваджують новітні педагогічні технології, популярними з яких є дистанційне навчання (*distance learning*), електронне навчання (*e-learning*), мобільне навчання (*m-learning*), змішане навчання (*blended learning*), навчання із залученням інтерактивних методик, навчання за технологією тренінгу та ін. [2; 4] Усі наведені види навчання можливі завдяки високошвидкісному Інтернету, високому рівню комп'ютерної грамотності суб'єктів навчання та технічним (комп'ютерним) оснащенням вищих навчальних закладів. У вітчизняній системі вищої освіти (СВО) ці визначальні фактори мають ще не настільки високий рівень, аби безперешкодно впроваджувати змішане навчання. Однак вітчизняні ВНЗ роблять усе можливе для подолання технічних проблем.

За визначенням вітчизняних науковців В. Кухаренка, А. Стрюка, Ю. Триуса, змішане навчання – це ціле-спрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання. Український науковець В. Биков виділяє такі різновиди дистанційного навчання (далі – ДН): традиційне дистанційне навчання, коли взаємодія між учасниками ДН відбувається із затримкою в часі (асинхронно) та електронне дистанційне навчання, коли взаємодія між учасниками ДН відбувається як асинхронно, так і синхронно в часі та покладається на використання сучасних ІКТ.

Вітчизняні вчені Н. Осипова та Л. Петухова кваліфікують «дистанційне навчання» як електронне дистанційне навчання і дефініціюють його як «універсальну гуманістичну форму навчання, що ґрунтується на використанні широкого спектра традиційних, нових інформаційних і телекомунікаційних технологій і тех-

нічних засобів, які створюють для студента умови для вільного вибору освітніх дисциплін і діалогового обміну відомостями з викладачем». Тому надалі в нашій праці «дистанційне навчання» трактуємо як «електронне дистанційне навчання».

Отже, термін «змішане навчання» у межах нашого дослідження розуміємо як цілеспрямований процес взаємодії суб'єктів навчання, у якому поєднані традиційна та дистанційна моделі навчання, відбувається в аудиторії та поза її межами, у синхронному та асинхронному режимах, ґрунтується на широкому використанні ІКТ [1]. На наш погляд, метою змішаного навчання є об'єднання переваг традиційного навчального середовища, де студенти й викладачі зможуть у зручних умовах здійснювати процес учіння та навчання; викладач тезово пояснює навчальний матеріал в аудиторії і зупиняється на тих моментах, які потребують додаткових коментарів і пояснень, усе інше студенти вивчають самостійно; проводяться як очні, так і онлайн-консультації; студенти в аудиторії приділяють більше часу відпрацюванню практичних навичок, а дистанційно займаються із застосуванням можливостей ІКТ.

Така організація навчання має низку переваг: студенти самостійно можуть отримувати нові знання за допомогою електронних ресурсів у зручний для себе час, а на заняттях, спілкуючись із викладачем та одногрупниками, удосконалюватимуть нові вміння; студенти вибирають зручні для себе час і місце для навчання (гнучкість та доступність навчання); дозволяє врівноважити базові та додаткові знання студентів за рахунок самостійного вивчення пропонуваного викладачем теоретичних матеріалів та виконання додаткових завдань, тобто відбувається процес організації самостійної когнітивної діяльності студентів; різноманітність у виборі форм організації навчання; організація групової навчальної діяльності: спільна робота над проєктами, проведення дискусій, семінарів, організованих у вигляді електронних телеконференцій, форумів, тобто відбувається процес розвитку навичок онлайн-спілкування; стимулює вироблення у студентів навичок самоосвіти (формує відповідальне ставлення до навчання, планування часу, вибір темпу засвоєння навчального матеріалу тощо); урахує індивідуальні особливості студентів у сприйманні та обробці навчального матеріалу; розширює коло студентів (збагачення можливостей заочного навчання й екстернату, залучення іноземних студентів, можливість навчання людей з обмеженими можливостями); використання сучасних програмних і технічних засобів, що робить навчання більш ефективним; використання нових інструментів та методів навчання, розбудова нових моделей навчання; дозволяє більш повно використовувати потенціал навчального матеріалу; підзвітність та прозорість результатів навчальної діяльності студентів (всі етапи навчально-пізнавальної діяльності студентів і оцінки їх результатів відображені на електронних носіях і доступні всім учасникам навчального процесу); значно скорочуються витрати на організацію освітнього процесу (економічний складник).

Незважаючи на незаперечні переваги змішаного навчання, є проблеми його впровадження, які було узагальнено у праці Дженіфер Хофман, хоч авторка й навила шляхи їх розв'язання [4]:

– технічні проблеми («*Technology challenges*») – забезпечення учасників навчального процесу технологіями, що означає покрокове впровадження технологій у навчальний процес (від простих до складних); опір бажанням використовувати технології тому, що це доступно;

– організаційні проблем («*Organizational challenges*») – подолання переконання, що змішане навчання не таке ефективне, як традиційне навчання в класі; управління та моніторинг успішністю студента;

– навчальні проблеми («*Instructional/design challenges*») – зважати на те, як вчити, а не що саме вчити (ретельне планування повинно визначити, на яких етапах необхідна співпраця, а на яких робота в мережі чи співпраця в аудиторії); доставка навчального середовища для досягнення мети (необхідно ретельно визначити цілі з використанням таксономії Блума й тільки потім на цій основі визначати спосіб доставки); впровадження онлайн інтерактивних вправ (після 10–20 хв. перегляду відео або участі у вебінарі студент повинен виконати вправи); забезпечення студента вимогами щодо оцінки діяльності в окремих завданнях і в курсі загалом; забезпечення координації всіх елементів курсу, тобто в методичних вказівках повинні бути відповіді на типові запитання, контактна інформація, графік та порядок вивчення навчального матеріалу курсу [3, с. 653].

Актуальним є питання й загальнонаукової та конкретно наукової методології змішаного навчання. Основу її становлять такі наукові підходи, як:

– системний підхід, що розглядає змішане навчання як єдину, динамічну, ієрархічну та багаторівневу систему, яка складається з множини взаємопов'язаних елементів (мета, завдання, зміст, форми організації, методи, засоби, результати) і відносин між ними, та орієнтує на визначення навчання як цілеспрямованої творчої діяльності його суб'єктів;

– компетентнісний підхід, спрямований на формування й розвиток у студентів ключових компетентностей (ціннісно-сислової, загальнокультурної, навчально-пізнавальної);

– інформаційна, комунікативна, соціально-трудова компетентність особистісного самовдосконалення;

– особистісний підхід передбачає процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізації, самоутвердження особистості як суб'єкта пізнання, що ґрунтується на виявленні його індивідуальних особливостей;

– діяльнісний підхід сприяє формуванню навчально-пізнавальної, комунікативної та самостійної діяльності майбутнього фахівця і спрямований на організацію діяльності суб'єкта навчання, у якій він був би активним у пізнанні, праці, спілкуванні, власному розвитку;

– ресурсний підхід, за якого організація змішаного навчання передбачає виявлення та врахування внутрішніх і зовнішніх ресурсів кожного студента та ефективне їх використання. Тим часом ресурс розглядається як сукупність наявних умов і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей студента.

Усі наведені факти щодо інформаційно-комунікаційних технологій та їх втілення в навчальний процес як передумову успішного опанування іноземними мовами студентами мовних спеціальностей дають змогу висловити такі узагальнення: під час проєктування професійної підготовки фахівця філологічного іншомовного напрямку підготовки неабиякого значення набуває компетентнісний підхід, який вимагає покласти в основу розробки освітніх стандартів характеристики, що відображають якісні результати освітнього процесу в термінах професійних компетентностей; реалізація компетентнісного підходу у разі вивчення комп'ютерних дисциплін в університеті забезпечить виконання визначальної мети педагогічної філологічної освіти – підготовку кваліфікованих фахівців-філологів з іноземної мови відповідного рівня; загальна структура та класифікація компетентностей майбутнього фахівця педагогічного профілю, що здобув вищу освіту, складається із загальних компетентностей та професійно-спеціалізованих компетентностей (загальнопрофесійні, предметно-орієнтовані або профільно-орієнтовані компетентності, технологічні; професійно-практичні компетентності); вивчення комп'ютерних дисциплін сприяє формуванню у студентів ІКТ-компетентності, дає не тільки предметні знання, а й навчає методів наукового керування, які знаходять усе більше застосування в різних сферах діяльності людини; врахування основних дидактичних умов формування ІКТ-компетентції фахівця та доведення до студентів основних вимог щодо рівня ІКТ-компетентції дає змогу ефективно організувати навчальний процес із вивчення професійних дисциплін.

Висновки. Отже, останні досягнення в галузі високих технологій відкривають перед вчителями іноземної мови широкі можливості для подальшого вдосконалення навчального процесу та підвищення якості отриманих знань. Використання комп'ютерних технологій у мовній освіті – це один із перспективних напрямів інформатизації навчального процесу. Унікальні властивості мультимедійних програм дають змогу вирішити головне завдання мовної освіти – формувати у вихованців стійкі комунікативні компетенції під ефективним керівництвом досвідченого вчителя, але при цьому учні самостійно працюють і докладають зусилля, аби опанувати іноземні мови.

Використана література:

1. Ark T. V. 10 Reasons Teachers Love Blended Learning. 2011. URL: http://www.huffingtonpost.com/tom-vander-ark/10-reasons-teachers-love-_b_894222.html (дата звернення: 20.11.2020).
2. Collis B., Moonen J. Flexible learning in a digital world: experiences and expectations. London : Kogan Page Limited, 2001. 231 p.
3. Ismail N. R. P., Razak F. A., Baharun N., Deraman N. A. Assessing students' abilities in interpreting the correlation and regression analysis. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*. 2017. No. 9. Pp. 644–661.
4. Hofmann J. Blended Learning. Alexandria : American Society for Training & Development, 2018. 208 p.

References:

1. Ark T. V. (2011) 10 Reasons Teachers Love Blended Learning. URL: http://www.huffingtonpost.com/tom-vander-ark/10-reasons-teachers-love-_b_894222.html (data zvernennya: 20.11.2020) [in English]
2. Collis B., Moonen J. (2001) Flexible learning in a digital world: experiences and expectations. London: Kogan Page Limited. 231 p. [in English]
3. Ismail N. R. P., Razak F. A., Baharun N., Deraman N. A. (2017) Assessing students' abilities in interpreting the correlation and regression analysis. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*. No. 9. Pp. 644–661[in English]
4. Hofmann J. (2018) Blended Learning. Alexandria: American Society for Training & Development, 208 p. [in English]

Kanibolotska O. A. Ways of creating information and communication background for successful study of a foreign language by students of philological specialties

This article is an extensive, interdisciplinary study of ways and means applied IT-skills and abilities in teaching process. During the analysis of professional sources in the study the essence of the concepts «competence» and «information and communication competence» is specified; their structure, features, specific functions of competence are analyzed; on this basis, the general and specific skills inherent in it are specified. The essence of one of the main components of training a qualified foreign language teacher is revealed. Information and communication competence of a foreign language teacher is a system of knowledge, skills and personal qualities of future teachers. The main ways of information and communication competence formation of language students (future foreign language teachers) are established, they are active formation of IT-competence within the framework of distance learning, blended learning, e-learning, mobile learning, modern teaching IT-tools, learning with interactive methods, technology learning training, etc. We managed to prove that the formation of IT-competence of students occurs in the process of active use of blended learning, which is synthesized by the following components: distance learning of theoretical material (first stage of organizational model), development of practical aspects in the form of classroom (second stage of organizational model). Elements of e-learning, mobile learning (m-learning), u-learning, flipped learning and others were used for this teaching way. With blended learning, students' educational opportunities expand; there is an interaction between teachers and students. The result of this type of training is the formation of the personality of the future specialist with the necessary set of key competencies capable of solving current professional problems.

Key words: high school, future teacher, professional IT-competence, information society, professional training.